

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden küldemény a szerkesztőség czíme alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

ELŐFIZETÉSI ÁR: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). HIRDETÉSEK DIJA: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 6 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 3 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt 50 kr. $\frac{1}{8}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árszámítás adatik. Bélyeg-díj minden hirdetésnél külön 30 kr. Egyes szám ára 15 kr.

A kiadóhivatal

kezelője RÓZSA SÁNDOR főiskolai háznagy, kinek nevére intézendő a lap minden anyagi dolgára s a hirdetésekre vonatkozó küldemény.

Báró VAY MIKLÓS.

A magyar protestáns egyházat elejétől fogva híveinek vallásos buzgalma, munkás ragaszkodása és hűsége tartotta és tartja is fenn a mai napig. A magyar protestáns egyház soha sem volt abban a szerencsés helyzetben, mint a külföldi prot. egyházak legnagyobb része, hogy t. i. az állami hatalom sietett volna támogatására s mint sok helyen történt, maga az állam lett volna a prot. egyház megalapítója, az kölesönzött volna neki hatalmat, erőt és tekintélyt. Magyarországon a prot. egyház századokon keresztül folytatott nehéz küzdelem, temérdek szenvedés és a legdrágább véráldozatok árán volt képes magának elismertetést biztosítani, a lét- és lelkiismereti szabadság jogait fokozatosan kivívni azzal az állami hatalommal szemben, a mely, törekvéseinek célját és irányát a nemzetellenes idegen befolyásoktól s az állami hatalmat lenyűgözve tartó s minden szabadsági eszmétől és haladási vágytól idegen, merev katholicizmustól s az ennek szolgálatában álló jézsuitáktól kölesönözte.

Az önfentartás küzdelmeinek több százados gyakorlata megtanította a magyar protestánsokat arra, hogy csupán önmagukra, a vallásos meggyőződés forrásából fakadó életerejökre támaszkodhatnak. De megtanulták ebből egyszersmind azt is, hogy ebben az erőben ellenállhatlan, legyőzhetetlen hatalom rejlik, s megtanulták hálás tisztelettel és kegyelettel ápolni azoknak a kiváló hitsorsosoknak emlékét, a kik abban az egyházfentartó közös munkában, abban a megelevenítő buzgóságban és áldozatkészségben s abban a jog- és szabadságvédő küzdelemben mindig előljártak, bölcsességük által törekvéseinknek helyes irányt mutattak, a buzgóságban és egyházi-asságban kimagasló példányképek gyanánt fénylettek hitfeleink előtt s a kik magas társadalmi állásuk kötelemeinek élénk tudatában a munkából és áldozatokból is mindenkor a legnagyobb részt követelték maguk számára s egyházunknak tisztos külső fényt is kölesönöztek.

Ilyen kiemelkedő és tiszteletreméltó alakja volt a magyar protestántizmusnak, közelebbről ev. ref. egyházunknak *báró Vay Miklós* koronaőr, főrendiházi elnök, egykor a tiszántúli, utóbb pedig hosszú időn keresztül a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület főgondnoka.

De *báró Vay Miklós* nemcsak egyike volt reformált egyházunk nagyjainak, hanem *a legnagyobb a nagyok között is*. Az a hosszú élet, a melylyel őt az isteni

gondviselés kegyelme megajándékozta, egy pillanatot sem mutat fel olyat, a melyben őt eseményekben gazdag pályafutása, fényes államférfiúi szerepköre és fontos feladatai egyházának szerény életfolyamától elvonhatták, ügyei és érdekei iránt közönyössé tehetők volna. *Báró Vay Miklósban* a legmagasabb ponton s a legnemesebb formában jut kifejezésre az, a mi a magyar református embernek a legbecsesebb jellemző tulajdonsága, t. i. a hazafiságnak és egyháziasságnak legtökéletesebb s egymást nem korlátozó, nem gyengítő, hanem ellenkezőleg egymást kiegészítő és erősítő összeolvadása.

Báró Vay Miklós nemcsak egy egyházkerületé, hanem az egyetemes református egyházé volt; még pedig nemcsak azért, mert mint annak legidősb főgondnoka, tisztos hivatalkoránál fogva az egyetemes egyház legfőbb törvényhozó és kormányzó testületeinek, a zsinatnak és konventnek hosszú idő óta világi feje, ritka bölcseségű világi elnöke vala; nem is csupán azért, mert az ő nagyszabású és széleskörű tevékenysége az egész ref. egyház egyetemére kihatással volt, hanem különösen azért, mert ő volt első sorban az, a kinek a magyar református egyház egységes szervezete, egy hatalmas országos intézménnyé való összeolvasztásának megteremtése köszönhető, úgy, a mint az az

1881-iki s a legutóbbi zsinaton törvényes meghatározást is nyert. És habár ez egységes szervezet még erős küzdelemre van utalva, a hagyományos partikularizmussal, úgy, hogy az egység most még inkább a külső formákban, mint az egyház belső életében és intézményeiben található fel, s vélekedjenek bármiként egyesek még ma ezen egység értéke és jelentősége felől: kétségtelennek látszik előttünk az, hogy főleg egyházunk külső állása annál szilárdabb, sulya és tekintélye kifelé annál imponálóbb leend, minél közelebb jutunk azon egységes szervezet megvalósításához, a melynek legkiválóbb előharczosa éppen *báró Vay Miklós* vala.

Ha keresni akarnók azoknak a magyar protestáns főuraknak példányképeit, a kiket hitbuzgóság, áldozatkészség és puritán egyszerűség a magyar reformáció és protestantizmus történetének vezéralakjai gyanánt tüntetnek fel; ha az önzetlen egyháziasság oly fényes mintáit kellene az utókor elébe állítanunk, a kik az egyházat és az egyházi szereplést soha hatalmi eszköznek vagy idegen érdekek emeltyűjének nem tekintették, hanem mindenkor mint önálló célzott fogták fel s a nekik adatott nagy befolyás mértékéhez híven, lelkiismeretesen szolgálták: akkor mindenekelőtt *báró Vay Miklósr*a, az ő

❖ TÁRCZA. ❖

Kétszázados emléklevek.

A nagybányai ref. egyház és egyházmegye levéltáraiban igen érdekes régi jegyzőkönyvek, okmányok és becses kéziratok vannak, melyekből, ha az Isten segít, egy kis monografiát szándékozom összeállítani. Ezúttal csak három levelet közlök, leginkább azért, mert a mai egyházpolitikai viszonyok közt nagyon tanulságosoknak találok. Az lesz világossá belőlök, hogy a jezsuiták, meg a kath. főpapság kívánságát az ország nagyjai a vallás-üldözés legkegyetlenebb korszakában sem bírták teljesen kielégíteni, s hogy a jelenlegi erélyes kultuszminiszter egyik őse, *gróf Csáky István országbíró*, am-bár eléggé igyekezett kedvökben járni, mégis — mint őszintén megvallá — „*pirongatást szenvedett*” tőlök.

Szomorú emlékü levelek ezek. Abból a gyászos korból valók, mikor Nagy-Bánya város összes lakosságát megfosztották templomaitól, főiskolájától s összes egyházi javaitól, holott nem volt az egész városban több katolikus, mint egy ifjú harminczados szolga, András Deák, ki örömmel eljárt a református templomba és egyáltalában nem kívánta, hogy érette három templomot kiürítsenek. Ez azonban mégis megtörtént. A hivatalos vizsgálati jegyzőkönyveknek egész halmaza tanuskodik róla. Ki kellett menni a protestánsoknak a városon kívül egy lapályos, vízjárta helyre, hová a szemetet és trágyát szokták volt hordani, s ott építettek nagy ügy-

gyel-bajjal fatemplomot; a piaczi szép nagy kőtemplomba pedig a jezsuita atyák a vásárookra járó kereskedő görögök lovainak adtak pénzért szállást.

Nem akarom ezúttal az egész esemény történetét leírni. Csak annyit említek meg röviden, a mennyi a levelek bevezetéséhez szükséges.

Tudva van, hogy Nagy-Bányán *Kopácsi István* 1547-ben az egész várost reformálta. A kath. plebánust, *Veres Mihályt*, tizenegy káplánjával együtt megnyerte a vallásjavítás ügyének, kiket a nép önként követett. Igen természetes volt, hogy a nép a meglévő templomok birtokában maradt, mert hiszen azokat az ősök nem más város lakossága számára építették. Sőt ez a birtokjog időközben még inkább erősült, mert a piaczi két kőtemplomot az ellenség ostromtüze elhamvasztotta, s az egyiket a reformátusok, a másikat az ágostai evangélikusok építették fel újra romjaiból. Használták is jó békességben 1673-ig. Akkor kezdődtek meg a türelmetlen háborgatások különösen a népes és virágzó magyar református egyház ellen. Először a szepesi kamara küldött rendeletet a városi tanácshoz, hogy a piaczi nagy kőtemplomot adja át a katolikusoknak, s minthogy nem volt kinek átadni, *Spankau* német tábornok fegyveres erővel behozott egy plebánust, de ezt a Thököli vezérlete alatt fölkelő magyar seregek elkergették. Másodszor 1687-ben egy *országos bizottság* jött ki, s behozta a jezsuitákat. Ezek házfőnöke *Ravasz Ferencz* legelsőben is a templomhoz tartozó javakat kezdte kutatni és foglalgatni. Ez ellen a reformátusokból álló városi tanács felfolyamodott a királyhoz. A király belátta, hogy igazuk van, s az elfoglalt javakat vissza is adatta. „Mi felmen-

70 évet meghaladó egyházi fényes pályafutására kell rámutatnunk.

Báró Vay Miklós nemcsak magas és buzgó egyházi főkörmányzó, hanem mondhatni vagyoni erejét meghaladó mértékben áldozatkész főúr s hitfeleinek minden életviszonyok között buzgó pártfogója, páratlan figyelmet tanúsító támogatója vala. Senkit nem ismerünk olyat, a ki az arisztokrata nemes szívjóságával, felbátorító és felemelő nyájasságával a legkisebbhez is közelebb tudott és akart volna férközni, hozzá leereszkedni, akkor, a midőn annak az ő gyámolító, áldást osztogató kezére szüksége vala, mint *báró Vay Miklós*. Különösen az egyház szerény szolgái, lelkészek és tanárok előtt soha sem voltak bezárva ajtói, s ezek soha sem távoztak tőle a megaláztatás arczpirulásával, hanem a lekötelező kegyesség büszke önérzetével.

Nincs hatalmunkban e röpké sorokkal kelőleg méltányolni *báró Vay Miklós* ritka érdemeit, a melyeket a magyar ref. egyház irányában csaknem egy egész századot betöltő életpályája folyamán szerzett. — Nincs és nem lehet ezuttal egyéb czélunk, mint rámutatni arra a nagy veszteségre, a melyet a hazával együtt a magyar protestántizmus, főleg a magyar ref. egyház *báró Vay Miklós* elhunytá által szenvedett. Fájdalmunkat súlyosabbá teszi az a félelem,

tünk Bécsbe — így hangzik egyik szemtanu vallomása — és a király azonnal megrendelte *Karaffának*, hogy a bordézmát adja vissza; vissza is adta." Mindamellet 1692-ben már oda tudták vinni a jezsuiták meg a kath. egyházi főrendek a dolgot, hogy a piaci két templomra a jezsuita-rend, a miklós-utczaira a minorita társház királyi adománylevelet nyert és hivatalos karhatalommal azoknak birtokába lépett. Beteljesült *Kollonics* bibornok fenyegetőzése, mely szerint „ha a király százszor megkegyelmezne is az eretnekeknek, ő azt ezerszer megváltoztatná.”

A templomaiktól ekképen megfosztott protestánsok ismét a királytól vártak jogorvoslatot. Felfolyamodtak tehát, de csalódtak. Kérvényökre az országbirótól a következő levél érkezett:

„Egregiis Prudentibus ac Circumspectis Dominis Judici primario, Tribunis plebis, Ceterisque civibus et Communitati Liberae Regiaeque Civitatis Nagy-Bányiensis, Dominis amicis observandissimis.

Kegyelmes Urunk Ő Felsége parancsolatjával egyező Kegyelmetek kívánságának engedve, a maga religiójának exercitiума aránt Nemes Szakmár Vármegyei Főispán Tekintetes Nagyságos Károlyi Sándor Uramra biztam, hogy Nagy-Bányára kimenvén, az Városban valamely alkalmas házat mutasson, kiben szokott devotióját Kigyelmetek végezhesse mindaddig, míglen Isten Váradot Kegyelmes Urunk kezébe adja, azután tartozik Kigyelmetek mindjárt az városon kívül az előtte commissionáliter kimutatott helybe szállani és ott kedvek szerint devotizálni, valamint más nemes szabad királyi városok is ez mai napig cselekesznek. Így értvén azért maga dolgát

hogy a megboldogult helye sokáig, talán örökre betöltetlen marad közöttünk, pótolhatlan a mi szíveinkben.

Báró Vay Miklós emlékének tartozunk azzal, hogy azt az önzetlen egyháziasság, a főúri szívnemesség és jóság s a kimeríthetetlen áldozatkészség legfényesebb példája gyanánt mindenkor kegyelettel megőrizzük s a jelen és a jövőndő nemzedékek előtt tanulságképen ragyogtassuk.

Báró Vay Miklós sírja felett nemcsak a nemzet, hanem a ref. egyház is gyászba borulva kéri a Mindenható áldását a drága hamvakra!

Baczoni Lajos.

Báró Vay Miklós

élete.

A gyászoló család báró Vay Miklós haláláról a következő gyászjelentést adta ki, melyet néhány nappal halála előtt maga báró Vay Miklós fogalmazott:

Vajai báró Vay Ödön császári és királyi szolgálaton kívüli őrnagy, vajai báró Vay Sándor és vajai báró Vay Klára férjzett báró Bánhidyi Sándorné, mint gyermekei; özvegy vajai báró Vay Henrikné született Almássi Mária; vajai báró Vay Ödönné született gróf Wurmbbrand Adelma; vajai báró Vay Sándorné született gróf Waldeck

Kigyelmetek Károlyi Sándor Uramtól várjon. Hogy pedig Felső-Bányai Uraméknak ezuttal kedvek nem telhetik, mivel Ő Felsége kegyelmes resolútiójában ő kigyelmekről emlékezet nincsen, annak tulajdonítsák. In reliquis eadem Dominationes Vestras diu valere desidero. Lenochona 11. Martii 1692. Praetitulatum Dominationum Vestrarum amicus servire paratus. Comes Stephanus Tsáki.”

Hogy e levéllel a városi hatóság nem lehetett megelégedve, azt mutatja a következő második levél, melyből kitetszik, hogy annak írójához, az országbiróhoz, a városi hatóság személyesen esedező követeket küldött, kik bizonyosan a templomhelyül kijelölt térség alkalmatlan volta miatt panaszkodtak. De válaszul a következő feleletet nyerték.

„Ajánlom szolgálatomat Kegyelmeteknek. Credentionalis levele mellett becsületes követ atyafiai által Kegyelmetek kívánságát értvén, szóval is megüzentem, hogy az miket Szakmár Vármegyei Főispán *Károlyi Sándor Ur* tőlem adott instructiója szerint commissionáliter véghez vitt, helyben hagyom, és az városon kívül, az hol Kegyelmeteknek alkalmasabb lészen, hogy azon véggel épületet tehessen, megengedtetett, valamint az több nemes szabad királyi városoknak. Maradva Kegyelmeteknek jó akaró baráttya Gróf Tsáki István. Lőcse, 23. Martii 1692.”

A városi hatóság azonban ismételve is esedezett. Kimutatta, hogy az a hely, a mit Károlyi Sándor főispán kijelölt, templomhelynek egyáltalában nem használható. Bebizonyította, hogy katolikusok sem a városban, sem a vidéken nincsenek, tehát a templomokra szüksé-

Matild; és báró Bánhidly Sándor, mint menyei és veje; vajai báró Vay Arnold nejével gróf Mikes Saroltával s gyermekeivel; és vajai ifjabb báró Vay Miklós, mint unokák; végre unokaöccse vajai báró Vay Béla nejével széki gróf Teleki Zsófiával s gyermekeivel és unokáival, úgyszintén számos unokahugai és rokonsága nevében megtört szívvel jelentik a legjobb atya, após, nagyatyja, dédatya, nagybátya s rokonnak

nagyméltóságú vajai báró Vay Miklós

császári és királyi kamarásnak, valóságos belső titkos tanácsosnak, a magyar országgyűlés főrendiháza elnökének, a magyar szent korona őrének, a szent István apostoli királyi jeles rend és a görög királyi jeles rend nagykeresztesének, a Magyar Tudományos Akadémia igazgató-tanácsa tagjának, a tiszamelléki evangélikus református egyházkerület főgondnokának és a tállyai evangélikus református egyház főgondnokának, több kül- és belföldi közhasznú társulatok részben tiszteletbeli tagjának, számos szabad királyi városok díszpolgárának stb. stb. stb. — folyó évi május hó 14-én reggeli 5 órakor végelgyengülés következtében, élete 93-ik évében történt gyászos elhunytát.

Földi részei az „Angol királynő” szállodából a Magyar Tudományos Akadémia palotája csarnokába átvitettén, folyó hó 15-én délután 3 órakor fognak rövid halotti könyörgés után koporsóba záratni s onnét Alsó-Zsolczára szállítatva, folyó hó 16-án délután 1 órakor az evangélikus református egyház szertartása szerint a családi sírboltba eltemettetni fognak.

Budapest, 1894. évi május hó 14-én.

Béke lengjen áldott porain!

* * *

gök nem lehet. Különösen panaszkodtak pedig azon alattomos és erőszakos eljárás ellen, melyet *Ravasz Ferencz* jezsuita atya a szőlőhegyi bor dézmáltatása körül tanusít s kifejtették, mennyire háborgatja őket rendes istenítiszteleteik tartásában. Több rendbeli felfolyamodásukra kapták aztán a harmadik levelet, melyből kitetszik, hogy a főpapok az országbirónak is parancsoltak. Ugy történt meg az a szívtelenség és hazafiatlanság, hogy a város tősgyökeres magyar lakóinak ott kelle hagynia az általuk emelt szép kőtemplomokat, s a hid kapur. túl egy szeméttartó helyen újonnan építetett fatemplomba lettek kénytelenek vonulni.

Az országbiró — úgy látszik — halogatta e rideg eljárás foganatosítását, de meg kellett végre is tennie, mert némely egyházi főrendek követelték. Ime a harmadik levele a városi tanácshoz és közönséghez:

„Szolgálók Kegyelmeteknek. Kegyelmetek egy néhány rendbeli levelére hogy ilyen későn felelek, ne tulajdonítsa feledékenységnek, hanem hogy az Kegyelmetek vallását illető exercitium aránt *olyat kíván tőlem, kire hatalmom nincsen, sőt máris némely Egyházi Főrendektől pirongatást szenvedtem, hogy eddig is Kegyelmetek megnevezett exercitiumát egyszeri commissionalis determinatio mellett az városból ki nem igazítottam.* Intem azért Kegyelmeteket magát úgy alkalmaztassa, hogy az Conditiónak be nem teljesedése miatt nagyobb kárt ne szenvedgyen. Maradva Kegyelmeteknek jóakaró baráttya. Lőcse 1. septembris 1692. G. Tsáki István.”

E levélre aztán belátta a város, hogy a főpapság az országbirónak is parancsol, s felépítette a fatemplomot. Rákóczi Ferencz szabadságharcza egyidőre könnyi-

Béke lengjen áldott porain a nagy férfiúnak, a ki közel hét teljes évtizeden át volt példa a szeplőtelen jellemtisztaságban, az evangéliumi hitzilárdaságban, a lángoló honszerelemben. Köz pályán töltött életének minden mozzanata áldásról, dicsőségről beszél s lelkületének minden vonása tiszteletet, hódolatot érdemel.

Báró Vay Miklós 1802. ápril hó 29. napján született Alsó-Zsolczán, Borsodvármegyében, az akkori időben köztiszteletben álló s áldott emlékezetű báró Vay Miklós tábornok és báró Adelstein Johanna szüleitől, a kik fényes tehetséggel megáldott fiukat a legméltóbb és leggondosabb nevelésben és kiképeztetésben részesítették. Aiapvető s középiskolai oktatásának befejezése után a jogi tudományokat a pesti egyetemen végezte, miközben az ismert nevű Cleymann pesti német református lelkész-től a hittudomány és egyházjog elveit is kellő alapos-sággal megismerte. A szükséges joggyakorlat után, ismereteinek szélesbitése céljából a bécsi jogi fakultást kereste fel, egyszersmind a polytechnikán is hallgatott és tanult. Épen a heidelbergi egyetemre készült, midőn atyja halálának hírére le kellett mondania külföldi útjáról, hogy az ősi telken, jó anyja mellett teljesítse fiúi kötelességét.

A tette kész, ép testtel és fenkölt lélekkel ékeskedő ifjút azonban már 1823-ban a közpálya küzdő terén látjuk feltűnni, mint Zemplénavármegye aljegyzőjét s az alsó-zempléni egyházmegye tanácsbíráját. 1824-ben a tállyai ev. ref. egyház választja meg főgondnokául s ettől kezdve életének minden esztendeje újabb meg újabb kitüntető, de jól megérdemelt bizalomnak, fokozatos előbbre haladásnak ideje volt rá nézve.

A magyar haza és az ev. ref. anyaszentegyház az a kettős oltár, a mely körül teljesített, mindvégig hű sáfarkodásával mindeneknek tiszteletét s áldó háláját kivívta.

tett ugyan a szegény protestánsokon, a mennyiben akkor leégett fatemplomjok helyett a régieket törvényes határozattal visszaadta a szécsényi mezőn tartott gyűlés, de ez csak egy megvillanó hajnalsugár volt, melyre az előbbeninél még borúsabb éjszaka következett. A szatmári békekötés után megindultak a háborúságok, melyek újabb katonai erővel végleg kiszorították a protestánsokat templomaikból 1712-ben.

S mi lett az eredmény? Az, hogy a magyar haza fénykorában, Róbert Károly, Nagy Lajos és a Hunyadiak idejében épült szép kőtemplom, a műépítészet egyik legszebb remek alkotása, végkép elpusztult, a város és környéke megtelt oláhokkal, a magyarságnak messze vidéken nyoma veszett. Ilyen áramlatot akar-e újra megindítani a főpapság? Ugy látszik igen. De, Istennek legyen érte hála, reményünk van, hogy fenkölt lelkű kultuszminiszterünk nem fog oly könnyen meghajolni a főpapi pirongatások előtt, mint az egykori országbiró s meg fogja tudni ítélni bizton, kikben van igazi vallásos és hazafias érzés? Azokban a főpapokban-e, kiknek kezén a többek közt itt az ország e végvidékén, Nagy-Bányán, a régi Szent István templom végkép elpusztult s a magyar lakosság csaknem elenyészett? vagy azokban, kik száz éves elnyomás alatt megfogyva bár, de buzgalmukban nem lankadva, saját erejükből új nagy templomot és díszes iskolaépületet birtak emelni, s megőrizték és fentartották a magyarságot azokban a nehéz időkben is, mikor magyarnak lenni oly nehéz volt?

Gergely Károly.

Kiváló fontosságú politikai pályáját 1830-tól számíthatjuk, a mikor Zemplénum megye országgyűlési követül küldötte fel az V. Ferdinándot királyi koronázó országgyűlésre, a hol mindjárt a vezérférfiak sorába emelkedett s az országgyűlés befejeztével gróf Reviczky udvari kancellár adminisztrátorává nevezték ki. A következő évben a nagy kolera idején, a kiütött néplázongás alatt királyi biztos, 1832-ben táblabíró, 1839-ben a büntető törvénykönyv kodifikálására kiküldött országos bizottság egyik szakosztályának elnöke lett. 1840-ben a mi tiszántúli református egyházkerületünk választotta főgondnokává s e tisztének lelkiismeretes, buzgó és áldásos teljesítésével úgy az egyházkerület köztudatában, mint debreczeni ref. főiskolánk felvirágoztatására irányzott tevékenységével, oktatásügyünk történetében, elévülhetetlen érdemeket szerzett. 1841-ben a hétszemélyes tábla bírájává neveztetett ki, 1844-ben — ezelőtt épen felszázaddal — az ország rendei, hazafiúi érdemeinek törvénybe iktatása mellett, koronaórré választották. 1845-ben a budai helytartó tanácsához nevezték ki, mint nádor és tárnok helyettesét s valóságos belső titkos tanácsi méltóságot is nyert. 1846-ban a galicziai parasztlázadaskor polgári és katonai királyi biztos, a mely minőségében a bizalomnak teljesen megfelelően, őt V. Ferdinánd a Szent István-rend középkeresztjével tüntette ki.

Az 1848-iki országgyűlésen, mint koronaőr az ország főméltóságai közt foglalt helyet, de István nádor csakhamar Erdélybe küldte királyi biztosnak. Ezekben a nehéz napokban, mikor az országgyűlés még a mérsékelt elemeket óhajtotta kormányra juttatni, a gróf *Batthyány* által tervezett minisztérium tagjai közt báró *Vay* Miklós neve is ott szerepelt, sőt miután ezt a kormányt a király nem erősítette meg, a korona magát *Vay* Miklóst bízta meg a kormány megalakításával s az ő miniszterelnöki kinevezetése még a törvényes formák szerint történt meg, gróf *Batthyány* ellenjegyzésével.

Vay még nem is nyilatkozhatott, vajjon hajlandó-e a kormány megalakítását elvállalni, midőn egy királyi kéziratot kapott, mely azt rendelte, hogy maradjon Erdélyben. Olyan idők következtek, melyek a nemzetet akaratlanul a forradalom lejtőjére sodorták. *Vay* hű maradt hazájához és királyához is, ami akkor nehezebb volt, mint valaha és csak keveseknek sikerült. Hűségét a nemzet sem vonta kétségbe soha és bár a szereplés teréről lelépett, hazafiságát még a gyanúsítás sem érte, Bécsben pedig oly tulságosan biztak lojalitásában, hogy *1850-ben Magyarország kormányzásával kinálták meg*. Félreismerték, mert ő alkotmány- és hazaelenes megbízást a koronától sem fogadhatott és nem is fogadott el. A hatalom bosszút állott a váratlan visszautasításért.

Pörbe fogták és 1852-ben kötél általi halálra és javai elvesztésére ítélték. Az ítéletet a király kegyelme négy évi fogságra változtatta, sőt ennek nagy részét el is engedte. De javait csak gyermekeinek adták vissza.

A fogság után jó időt magányban töltött s az 1859-ben a protestáns egyház alkotmánya és önkormányzata ellen intézett szeptemberi pátens szólította ismét a nyilvánosság elé. A református egyház egyszerre őt ismerte el vezérül. Az egyház alkotmányának visszaállítását s épségben tartását kérő nagy küldöttségének Bécsben az uralkodónál őt választották vezérszónokává. A küldöttséget az uralkodó nem fogadta el, csak magát báró *Vay* magánkihallgatáson. S ő bátor pártolója volt egyháza jogainak s küldői érzelmének a legmagasabb helyen; és bár akkor vigasztalanul bocsátott el, a

következő év tavaszán már, mint a tiszáninneri egyházkerület főgondnoka, mely tisztet azóta viselte, ment fel Bécsbe s Thun Leó gróffal, az akkori külügyminiszterrel élet-halál harcot víva, ki tudta eszközölni egyenesen a felségtől, hogy a szeptemberi pátens 1860. május 15-én visszavonassék.

Még ugyanez év október 20-án kiadatott a híres diploma, amely báró *Vay* Miklóst kancellárrá nevezte ki, hogy a kiegyezés munkáját megindítsa. Helyre állították a vármegyéket s a törvényes bíróságokat, összehívták az országgyűlést. De midőn ennek felirataira az 1861. február 20-iki *Schmerling*-féle birodalmi alkotmány lett a válasz: *Vay* Miklós báró sem maradhatott kancellár, s lemondván, mint Borsodmegye egyik kerületének képviselője jelent meg az országgyűlésen, nem egyébért, csakhogy ezzel is dokumentálja hűségét a haza és alkotmány iránt, amit az országgyűlés, beléptekor zajos éljenzéssel ismert el.

A provizórium alatt báró *Vay* Miklós újra a magányba vonult s csak egyházkerülete és csak a sárospataki főiskola életében hagyott nyomokat áldásos működése.

Mihelyt az alkotmány hajnala virradni kezdett 1866-ban, báró *Vay* Miklóst újra a politikai élet küzdőterén találjuk. *Vay* elvállalta Borsodmegye főispáni állását s midőn az alkotmány visszaállított, az ország rendei őt ismét, már másodízben koronaórré választották meg, s e minőségben ült a főrendiházban a zászlós urak sorában.

1888-ban, gróf *Cziráky* halála után, nyolczvanhat éves korában a királyi elismerés őt ültette a főrendiház elnöki székébe, amely helynek élete utolsó pillanatáig diszere vált.

Ugy érezzük azonban, hogy a politikai és társadalmi téren oly sokoldalúlag érvényesített munkássága mellett, minket magyar reformátusokat boldogított legközvetlenebbül a boldogult nagy férfiú. Nincs egyházi és iskolai életünknek olyan kimagaslóbb alkotása, a melynek létrehozásában a letűnt hét évtized folyama alatt, része nem volt volna. Tiszántúli egyházkerületünk és debreczeni főiskolánk egykori lelkes főgondnokát, a sárospataki főiskola és tiszáninneri egyházkerület minden áldozatra kész, nemeslelkű, valódi atyai gondoskodású, felejtethetlen főgondnokát és pátronusát, egyetemes magyar ref. anyaszentegyházunk, e korszakbeli legkiválóbb vezérét, bölcs Mózesét gyászolja áldó kegyelettel az elhunyt nemes báró *Vay* Miklósban. Ő volt az 1881-iki debreczeni zsinat lelke, vezérlő szelleme, a ki azon év október 31-én tartott zsinati megnyitójában hosszú időkre kihatólag körvonalozta a munkatért, melyen egyházunk és iskoláink erősödését munkálnunk kell. Azóta is utolsó lehelleig örökös gonddal védelmezte, óvta jogainkat, aczélozta, sokszorozta tetterönket. Vajh! támad-e méltó sorainkban, ki örökébe lépjen, mint teljesen hű utódja!

Életpályája egy hosszú századot mért át, de hatása és példája sok századon át napként fog fényleni előttünk s az utókor előtt. Áldjuk a nagy Isten jóságát, hogy őt nekünk ajándékozta s áldjuk a nemes lélek emlékét, ki testtel, lélekkel a miénk volt.

Igen! Dicső emlékét áldó kegyelettel, szeretettel, híven örizzük. Üdv és béke legyen örök osztályrésze a boldogultak országában!

Az egyetemes lelkeszi gyámintézet.

Nagyon helyes és méltányos intézkedés volt a konventi gyűléstől, hogy az egyetemes lelkeszi gyámintézet alapszabály-tervezetét — megvitatás végett — letette az egyházkerületek és egyházmegyék asztalára. Igen fontos és mélyreható kérdés ez, a melyben csakugyan nem is lehet csak úgy könnyű szerrel, de nobis, sine nobis határozni.

Szász Domokos az erdélyi egyházkerület fáradhatatlan és nagyérdemű püspöke minden-estre nehéz munkát végzett, midőn a kezei közt levő adatok nyomán, elkészíté az alapszabálytervezetet, melyet aztán a konvent, a gyámintézetek ügyeivel teljesen ösmerős s ezzel sokat foglalkozott *Szell Kálmán* esperes referálása után, lényegileg *elvben* magáévá is tett. Minden-estre elismerés illeti a buzgó munkásokat, kik, mint látszik, meleg érdeklődéssel viseltetnek a szegény lelkeszi özvegyek és árvák nyomora iránt!.. Hanem minden elismerésünk dacára, melylyel a munkálatért nekik adózunk, ki kell nyilatkoztatnunk, hogy a tervezet nem szerencsés és nem is igazságos alkotás. Nem szerencsés; mert a jelenleg élő s épen a munka derekán levő lelkeszek leendő özvegyeinek nem is állandó segélyt, hanem 10 éven belől csakis végkielégítést (20. §.) ígér; nem is igazságos, mert a legáldásosabban működő egyházmegyei gyámintézetek jogait csorbítja leginkább.

A hajdu-szoboszlói egyház egyik derék lelkipásztora, ki maga is, mint gyámintézeti pénztárnok, teljesen otthonosnak érzi magát e kérdésnél, igen alaposan s konkrét adatokkal támogatva mutatta ki e becses lap két számában, hogy a *Szász Domokos*-féle tervezet miért nem fogadható el. Érvei e tekintetben oly meggyőzők, hogy azokat bátran aláírhatjuk. Kétségbevonhatatlanul bizonyítja be, hogy azok, a kik a már fenálló egyházmegyei lelkeszi gyámintézetek érdekében hoztak legtöbb és legnagyobb áldozatot, a felállítani tervelt egyetemes lelkeszi gyámintézetbe belépve, csakis veszítenének. Ez pedig nagy méltánytalanság lenne. Azt csak mi érezzük igazán, hogy mennyi megerőltetésünkbe s áldozatunkba került, míg mi e gyámintézete-
ket megteremtettük és virágzásra juttattuk!

Nincs igazán közöttünk lelkeszek közt senki sem, a ki tisztársainak sorsán — még áldozat árán is — ne igyekeznék javítani; de elvégre is saját családjához állunk legközelebb, az iránti kötelességeink legelső sorban jönnek tekintetbe. Itt azonban, a mint ezt az alapszabálytervezet kontemplálja, oly nagy mérvű áldozat követeltetnék tőlünk, a melyet meghozni, saját

családunk iránt elkövetendő bűn volna. Azoknak áldoznánk legtöbbet, a kik eddig tétlenül és összedugott kézzel nézték azt, hogy más egyházmegyei lelkesztársaik mily erőfeszítéssel és önmegtágadással igyekeznek saját özvegyeik és árváik jövő sorsát lehetőleg türhetővé tenni.

Az minden kétségen felül áll, hogy a tervezet főként és első sorban az erdélyi egyházkerület lelkeszeinek családján segítene leginkább. Ugy látszik, hogy itt fatális közönbösséggel viselkedtek a lelkeszek a multban ez annyira fontos és életbevágó ügy iránt. Ujabb adatok nem állanak e perczen rendelkezésemre; s csakis az 1886-diki egyetemes névtárból látom, hogy némelyik egyházmegye, mint p. o. a gyulafehérvári, nagyszói, nagyszebeni egyházmegyék és a püspöki vizsgálat alatt álló tekintélyesebb és fényesebb egyházak, gyámintézetek előállításáról még csak nem is gondoskodtak. Aligha nem az erdélyi egyházkerületi papság ilyen helyzete lebegett az igen tisztelt püspök úr szeméi előtt, midőn alapszabály-tervezetét elkészítette. De hát azért, hogy saját papságán segítsen, másoktól ilyen nagy áldozatot kívánni, ez mégis méltánytalan és igazságtalan dolog lenne!.. Nem szemrehányásképen mondom, hanem csakis tényt konstatalok akkor, ha jelzem, hogy hoztunk már elég áldozatot Erdélynek más téren; de talán elég is lenne már ebből ennyi?!

Különben megvagyok győződve, hogy az én felszólalásom nélkül is, mellőzni fogja az alapszabály-tervezetet — *jelen alakjában* — a magyarországi egyházmegyei többsége; ha van, a mint pedig lennie kell, a lelkeszi karban jog és igazságérzet. S ha már a „Mutual“ által felajánlott, kevesebb hozzájárulást igénylő s nekünk több biztosítékot nyújtó „életbiztosítás“ nem kellett, ne is kisértgesse többé a felsőbb hatóság az egyetemes lelkeszi gyámintézet tervezetét, hanem létesítse ezt olyképen, hogy a lelkeszek számarányában segéllje az állam által adott dotációból és a közalap ide utalt hányadából a már fenálló, vagy felállítandó gyámintézeteket; mondja ki *kötelezőleg* az egyes egyházak általi %-os hozzájárulást, — mely egyes tanító után az állam részére fizetett nyugdíj illetéknél kevesebb semmi szín alatt ne legyen, — s bizza aztán az egyes egyházmegyékre a lelkeszek részéről fizetendő évi járadék megállapítását. Így aztán bizonyára czélt érünk. A jelenleg fenálló s virágzóbb gyámintézetek még hatalmasabban fellendülnek s áldásosan működhetnek; a hol pedig ilyen nincsen, a nyert segély mellett, a megfeszített erő és akarat, könnyen teremthet; de meg így nem fognak elkövetni,

sem „jogfosztást, sem pedig méltánytalanságot és igazságtalanságot.“

Igénytelen felszólalásom befejezéséül szabad legyen még egyet megjegyezmem.

Hogy milyen méltánytalan az alapszabálytervezet azon lelkészek özvegyeivel szemben, a kik csak 10 évig lehetnének tagjai az egyetemes gyámintézetnek, szabad legyen egy rövid példával illusztrálnom. Az 1000 frttal javadalmazott lelkész fizetne p. o. belépti díjjul 100 frtot. A 10 év lefolyása alatt évijáradékban 300 frtot, az egyházközség pedig 100 frtot, a mi összesen 500 frtra jár fel; és mégis csak ennyi lenne a végkielégítési összeg! Hátha még ehhez hozzáveszszük a folyó kamatot; az országos közalap jövedelméből ide fordítandó 1½%-os hozzájárulási összeget, valamint a lelkész elhalálása esetén, ha özvegy és árvák nincsenek elkönfiskált s igen tekintélyes összeget... világos dolog, hogy mi a kötelező belépés által csakis veszíthetünk.

De veszítünk még másképen is. A jelenleg fenálló gyámintézetek tőkái a legtöbb helyen — jelzalogilag biztosítva 8%-os kamatjövédelmet nyujtanak; az országos gyámintézet pedig aligha fog 4%-nál többet jövedelmezni. S már itt is óriási különbözet és *biztos* veszteség fog előállni. Ne háborgassuk tehát azokat a fenálló s áldásosan működő egyházmegyei lelkészi gyámintézeteket, mert minden fejsze-csapás után, melyet annak életgyökerére mérünk, saját magunk vére csordul ki belőle. Vigyázzunk tehát és akként cselekedjünk, hogy a jog és méltányosság győzzön!

M. J.

T A N Ü G Y.

A görög nyelv és a recompensatio.

Legközelebb egyik előkelő egyházi lapunk ismertette a közoktatásügyi miniszter legújabb jelentését. Feltűnt benne egy passus. Szól a görög nyelv helyett megszabott tárgyak tanulóirol, kiket — a miniszteri jelentés alapján — évről-évre *feltűnően* szaporodni lát a jelentés ismertetője. Mindebből a lehető legokoszerűbb következtetés az, hogy az 1890. XXX. t.-cz. által contemplált cél minél előbb el lesz érve.

A ki színes szemüvegen nézi a recompensationális törvény eredményét, kétségkívül ilyen gondolatra jut. Valójában azonban máskép, a görögpótlásra nem épen ily kedvezőleg áll a dolog. Mellőzzük a kérdés szellemi oldalát, miután az idő rövidségénél fogva a recompensatio által szellemileg elért eredményt még az iskola sem próbálhatta ki eléggé, az életnek meg annálkevésbé lehetett próbaköve.

Maradunk az anyagi, a számbeli eredmény kissé részletesebb feltűntetésénél.

Nem kell hozzá gondolatolvasás, mikor állítjuk, hogy közoktatásügyünk vezetői s velök együtt parlamentünk és egész antihellén társadalmunk a recompensationális törvény alkotásakor egy közös meggyőződéstől voltak áthatva. Szentül hitték, hogy a hellén rabigát megúnt tanulóóság özönével siet a görögpótló tárgyakra beiratkozni s rövid időn a Múzsák árván maradnak. Hitték azt is, hogy az áramlat magával ragad minden gymnasiumot s hazánk összes tanintézetei az új törvény szerint rendezik be magukat.

De a vérmes reményeket jóval alább szállította az idő s épen ebből a szempontból lehet a recompensatio által elért anyagi eredményt keveselni.

Az történet ugyanis, hogy nemcsak az autonóm felekezetek tanintézeteinek, hanem még az állam vezetése alatt álló iskoláknak jó része sem fogadta el mindaddig a görögnyelv fakultatív tanítását. Az állam vezetése alatt álló 67 gymnasium közül 40 hozta be a görögpótló tanfolyamot, 27 ellenben nem. Az autonóm felekezeteknél ez az arány:

	Az intézet összesen	Behozva	Be nem hozva
Ev. ref.	27	8	19
Ág. ev.	22	7	15
Gör. kel.	3	—	3
Unit.	2	1	1
Összesen =	54	16	38

Az állam rendelkezése alatt álló 25 gymnasium az egyedüli, mely a modern haladás nevében hozott törvény kívánalmai szerint rendezkedett be. A protestánsok nagy része megmaradt a réginek, bármiként mosolyognak is felette a modern haladás apostolai. — Erdély egyetlen ev. ref. gymnasiuma sem rendezett be görögpótló tanfolyamot, a tiszántúli egyházkerület iskolái csaknem egészben, a többiek is szintig tartózkodnak a recompensatiótól. Még azt sem lehet ellene vetni, hogy szegénységünk nem engedí, mert hiszen — a debreczeni kivételével — letehetősebb intézeteinket s ezek között az állam által is dotáltakat a névsorban találjuk, minők a budapesti, nagyenyedi, sárospataki, kolozsvári, sepsi-szent-györgyi, csurgói, kecskeméti, nagy-kőrösi, miskolci, zilahi stb. főgymnasiumok. Az a 7, mely a recompensatiót elfogadta, im ez: *hódmezővásárhelyi, kisujszállási, máramaros-szigeti, mezőtúri, rimaszombati, pápai és a debreczeni.*

A növendékek száma a görögpótló tanfolyamon hasonlóképen nem mutat valami nagyon biztató emelkedést. Néhol épen visszaesés áll be, így pl. a *kisujszállási* ev. ref. főgymnasiumban az idén az összes V-öd osztálybeli tanulók tanulják a görög nyelvet, jólehet az előző két osztályban már van görögpótló tanfolyam. A mi itt megtörtént, megtörténhetik másutt is, s szinte bizonyos, hogy a facultatív tanítást létrehozó lelkesedés — a körülmények komoly mérlegetelése által — évről-évre csappanni fog. Az a hit kezd lábrakapni a növendékek között — ok nélkül-e vagy nem, nem kutatom, — hogy a görögpótló tárgyakat csak azok választják, a kik nem szeretnek tanulni s ez a vélemény már maga elegendő arra, hogy az ambitiosus növendékeket a görögpótló tanfolyamtól elidegenítse.

A közoktatásügyi miniszter kimutatása szerint a múlt tanévben 2132 tanuló tanulta a görögnyelv helyett megszabott tárgyakat. A tanfolyam bevezetése évében 634, a rákövetkező évben 1466 volt e tanulók száma. Múlt évi gyarapodás 666, előző évi 832, tehát a múlt évi kevesebb volt, mint az azt megelőző évi. En itt nem látok *feltűnő* emelkedést. Ellenkezőleg tán azt lehetne jósolni, hogy ezentúl a gyarapodás csökkenni fog.

Nagy számok szólnak a görög tanítás mellett. Nevezetesen az állam rendelkezése és vezetése alatti gymnasiumoknak 6925 felsőbb osztálybeli növendékei közül görög-pótló tárgyakat tanul csak 1595 (23.1%), tehát az ifjuságnak még egy negyedrésze sem. Pedig már ezekben — gondolom — csak rajta vannak, hogy az 1890. XXX. t.-cz. célja eiréssék. — Természetes jóval kedvezőtlenebb a perczent az autonom felekezetek tanintézeténél, miután a legtöbb ezek közül görög-pótló tanfolyamot sem állított fel. Itt 4464 felsőbb osztálybeli tanuló közül csakis 537 (12.2%) tanulja a görög-pótló tárgyakat. Összegezve az egészet 11,379 felsőbb osztálybeli tanuló közül 2132 (18.6%) iratkozott a görög-pótló tanfolyamra.

Ez összeállítás által nagy örömet szereztem magamnak, de nem kisebb csalódást azoknak, a kik abban az illúzióban szeretik ringatni magukat, hogy most már néhány év alatt a görögnyelv tanítása iskoláinkban önmagától megszűnik, miután nem lesz kinek tanítani. Lesz. Az ifjuságot visszacsalják az örökké friss források és Hellász mosolygó, derült ege.

Mindaz a kifogás, a melyet a görögnyelv egyetemes tanítása ellen felhoztak és felhoznak az antihellenisták, valójában nullra zsugorodik össze.

Hogy a modern haladást gátolja. Ez csak szavakkal dobálózás. Hiszen épen a klasszikus görög szellem volt századokon keresztül az emberi tökéletesedés előbbrevívója.

Hogy a nemzeti iskolának útjában áll. Ez megfrázis. Sem a hazafiasság, sem a nemzeti nyelv kiművelése nem szenvednek csorbát a görögnyelv által, ellenkezőleg az olvasmányok kapcsán előforduló megragadó példák amazt csak emelhetik, — a görögnyelv formái tökélye pedig a hazai nyelv kiművelésére, úgyis, mint örök minta, hasznos lehet.

Meg nem foghatom végül azt, hogy a keresztyén-séget is úgy állítják fel, mint a mely hangosan követeli a görögnyelvnek iskoláinkból leendő kiküszöbölését. Hogy annak élete, intézményei, szelleme merőben távol áll a görög műveltségtől. Ez egy történelmi falsumnak a köztudatba becsempészése. Hisz mindjárt kezdetben a görög szellem és műveltség adott a keresztyén vallásnak rendszert és egyetemesítő erőt. E nélkül, mint egyik philosoph-egyház-történetírónk (Warga Lajos) mondja, valószínűleg nem lett volna más, mint a zsidóságnak javított alakja. A hellenisták, István vértanú, főleg a görög műveltségű Pál tették a keresztyéniséget azzá, az embereket és a világot összeforrasztó hatalommá, melynek ellentánni nem lehetett. Hát a hellén szellemben növekedett, de keresztyénné lett apologetákat és egyházi atyákat elfeledtük már? Ők tolták a keresztyéniségnek diadalszekerét.

A reformációt is a hellén műveltségű humanisták lelkesedése teremtette meg s épen a reformátorok példája mutatja, hogy a klasszikus szellem nincs ellentétben az evangéliommal. A kettő egyesüléséből áll elő a helyes keresztyén világnézet.

Erdekes ide vonatkozólag legújabbán a *Renan* nyilatkozata: A judaizmus — úgymond — (sőt téves nézete szerint még a keresztyéniség is) el fog tűnni, ellenben a *hellenizmus*, vagyis a tudomány, az észszerű, kísérleti szelhamosság és kinyilatkoztatás nélkül való, az észre és szabadságra épített művelődés örökké fog tartani s ha ez a földteke kötelességét el is találja mulasztani, akadni fognak más világok, a hol érvényesül a program: világosság, ész, igazság. (A zsidók története.) E nyilatkozat azonban nem mindenben igaz,

mert szükséges a reveláció és magát soha túl nem élő intézmény a keresztyéniség. A valóság az, hogy hellenizmus és keresztyéniség karöltve járnak és ha ezerszer elfordul tőlük bármely nép és társadalom, ugyanannyiszor fog ismét hozzájuk visszatérni. Ez az én meggyőződés.

S. Szabó József.

IRODALOM.

Az Athenaeum képes Irodalomtörténetéből (szerk. Beöthy Zsolt) a 20-ik füzet is elhagyta a sajtót. Ebben Váczy János ismerteti Ráday, Verseggy, Bacsfányi, Szentjóni és Dayka ekkletikus irányú működését, s a „Kassai társaság“ irodalmi hatását. A következő cikkben Haraszti Gyula Csokonai életét és költői működését méltatja, a kortársak s az idegen irodalmakhoz való viszonyában, s különösen kiemelve Csokonainak költői nyelve szépségeit. A 3-ik cikket Beöthy Zsolt írja Kármán Józsefről, szépprózai irodalmunknak e lelkes úttörőjéről. A füzetet ezúttal is szép irodalmi vonatkozású képek díszítik. Külön mellékletül vannak a fűzethez adva: Dugonics Etelkájának színes címlapja s Följegyzései-nek első lapja kézirati hasonmásban. A szöveg közé vannak nyomva: Ráday Gedeon arczképe és aláírása. Verseggy, Bacsfányi és nejének arczképe s ez utóbbinak linzi síremléke, Csokonai arczképe és aláírása, debreczeni lakóháza, síremléke, szobra, s a Tihanyi Ekhóhoz irt költeményéből az első versszakok kézirati hasonmása. Végre Kármán és Fanni költött arczképei, az Uránia címlapja. — A díszesen kiállított vállalat körülbelül 30 füzetben jelenik meg, s füzetenkint 40 kr.-ért kapható.

Megjelentek: 1. Emlékbeszéd, melyet a nemzet nagy halottja: Kossuth Lajos temetése napján, 1894. április 1-én a somogy-kiliti-i ref. templomban tartott gyász-ünnepélyen elmondott Halasi Gózon Gyula, ev. ref. lelkész s egyházmegyei tanácsbíró. Ára 10 kr. A tiszta jövedelem a Kossuth-szobor javára adatik. — 2. A jövő egyháza. Irta Görömbey Péter nagykallói ev. ref. lelkész. Külön lenyomat a „Sárospataki Lapok“-ból. Ára 20 kr. A tiszta jövedelem a sárospataki theol. tanári nyugintézet javára fordítatik. Tartalom: Visszapillantás a multba. A lelkész legelső teendői. A lelkész a konfirmáczió, az ismétlő-, vasárnapi- stb. iskolában. A felnőttek megtartásának eszközei. A belmissió szerves működése. Az egyháztársadalmi tevékenység útjai, eszközei. A lelkészképzés reformja. A lelkész fizetés kérdéséhez. Mind az író megszívvelésre méltó fejtegetései, mind a külön lenyomat közrebocsátásának célja, megérdemlik a közfigyelmet. — 3. Ima és gyászbeszéd. Kossuth Lajos gyásztiszteletére tartották Kovács Lajos és Filó Lajos nagykőrösi ref. lelkészek, 1894-dik év márczius 28-án, a nagykőrösi ref. templomban. Kiadták Tóth József és ifj. Takács Béla nagykőrösi lapszerkesztők, a szerzők beleegyezésével, az itt helyben felállítandó vagy pedig az országos Kossuth-szobor javára. — 4. Imák és emlékbeszéd (Kossuth Lajos gyász-emlékünnepélyén). Irta és elmondta Ref.-Kovács házán, 1894. április 8-án Nagy Károly ev. ref. lelkész. (Minden jog fentartva.) Ára 15 kr. A tiszta jövedelem az egyház által kezelt „Kossuth“-alapra fordítatik. — 5. A mi otthonunk könyvesháza. Téli olvasmányok ev. prot. népünk számára. 6-ik szám. Az illavai hitvalló. Irta Krupec István. Megjelenik a „Luthertársaság“ támogatásával. „A mi

Nagy számok szólnak a görög tanítás mellett. Nevezetesen az állam rendelkezése és vezetése alatti gymnasiumoknak 6925 felsőbb osztálybeli növendékei közül görög-pótló tárgyakat tanul csak 1595 (23·1%), tehát az ifjuságnak még egy negyedrésze sem. Pedig már ezekben — gondolom — csak rajta vannak, hogy az 1890. XXX. t.-cz. célja eléressék. — Természetes jóval kedvezőtlenebb a perczent az autonom felekezetek tanintézeténél, miután a legtöbb ezek közül görög-pótló tanfolyamot sem állított fel. Itt 4464 felsőbb osztálybeli tanuló közül csakis 537 (12·2%) tanulja a görög-pótló tárgyakat. Összegezve az egészet 11,379 felsőbb osztálybeli tanuló közül 2132 (18·6%) iratkozott a görög-pótló tanfolyamra.

Ez összeállítás által nagy örömet szereztem magamnak, de nem kisebb csalódást azoknak, a kik abban az illúzióban szeretik ringatni magukat, hogy most már néhány év alatt a görögnyelv tanítása iskoláinkban önmagától megszűnik, miután nem lesz kinek tanítani. Lesz. Az ifjuságot visszacsalják az örökké friss források és Hellász mosolygó, derült ege.

Mindaz a kifogás, a melyet a görögnyelv egyetemes tanítása ellen felhoztak és felhoznak az antihellenisták, valójában nullra zsugorodik össze.

Hogy a modern haladást gátolja. Ez csak szavakkal dobálózás. Hiszen épen a klasszikus görög szellem volt századokon keresztül az emberi tökéletesedés előbbrevívője.

Hogy a nemzeti iskolának útjában áll. Ez megfrázis. Sem a hazafiasság, sem a nemzeti nyelv kiművelése nem szenvednek csorbát a görögnyelv által, ellenkezőleg az olvasmányok kapcsán előforduló megragadó példák amazt csak emelhetik, — a görögnyelv formai tökélye pedig a hazai nyelv kiművelésére, úgyis, mint örök minta, hasznos lehet.

Meg nem foghatom végül azt, hogy a keresztyén-séget is úgy állítják fel, mint a mely hangosan követeli a görögnyelvnek iskoláinkból leendő kiküszöbölését. Hogy annak élete, intézményei, szelleme merőben távol áll a görög műveltségtől. Ez egy történelmi falsumnak a köztudatba becsempészése. Hisz mindjárt kezdetben a görög szellem és műveltség adott a keresztyén vallásnak rendszert és egyetemesítő erőt. E nélkül, mint egyik philosoph-egyház-történetírónk (Warga Lajos) mondja, valószínűleg nem lett volna más, mint a zsidóságnak javított alakja. A hellenisták, István vértanú, főleg a görög műveltségű Pál tették a keresztyénséget azzá, az embereket és a világot összeforrasztó hatalommá, melynek ellentánni nem lehetett. Hát a hellén szellemben növekedett, de keresztyénné lett apologetákat és egyházi atyákat elfeledtük már? Ők tolták a keresztyénségnek diadalszekerét.

A reformációt is a hellén műveltségű humanisták lelkesedése teremtette meg s épen a reformátorok példája mutatja, hogy a klasszikus szellem nincs ellentétben az evangéliommal. A kettő egyesüléséből áll elő a helyes keresztyén világnézet.

Erdekes ide vonatkozólag legujabban a *Renan* nyilatkozata: A judaizmus — úgymond — (sőt téves nézete szerint még a keresztyénség is) el fog tűnni, ellenben a *hellenizmus*, vagyis a tudomány, az észszerű, kísérleti szélhámosság és kinyilatkoztatás nélkül való, az észre és szabadságra épített művelődés örökké fog tartani s ha ez a földteke kötelességét el is találná mulasztani, akadni fognak más világok, a hol érvényesül a program: világosság, ész, igazság. (A zsidók története.) E nyilatkozat azonban nem mindenben igaz,

mert szükséges a reveláció és magát soha túl nem élő intézmény a keresztyénség. A valóság az, hogy hellenizmus és keresztyénség karöltve járnak és ha ezerszer elfordul tőlük bármely nép és társadalom, ugyanannyiszor fog ismét hozzájuk visszatérni. Ez az én meggyőződése.

S. Szabó József.

IRODALOM.

Az Athenaeum képes Irodalomtörténetéből (szerk. Beöthy Zsolt) a 20-ik füzet is elhagyta a sajtót. Ebben Váczy János ismerteti Ráday, Versegly, Bacsányi, Szentjóni és Dayka ekkletikus irányú működését, s a „Kassai társaság“ irodalmi hatását. A következő cikkben Haraszti Gyula Csokonai életét és költői működését méltatja, a kortársak s az idegen irodalmakhoz való viszonyában, s különösen kiemelve Csokonainak költői nyelve szépségeit. A 3-ik cikket Beöthy Zsolt írja Kármán Józsefről, szépprózai irodalmunknak e lelkes úttörőjéről. A füzetet ezúttal is szép irodalmi vonatkozású képek díszítik. Külön mellékletül vannak a füzethez adva: Dugonics Etelkájának színes címlapja s Följegyzései-nek első lapja kézirati hasonmásban. A szöveg közé vannak nyomva: Ráday Gedeon arczképe és aláírása. Versegly, Bacsányi és nejeinek arczképe s ez utóbbinak linzi síremléke, Csokonai arczképe és aláírása, debreczeni lakóháza, síremléke, szobra, s a Tihanyi Ekhóhoz írt költeményéből az első versszakok kézirati hasonmása. Végre Kármán és Fanni költött arczképei, az Uránia címlapja. — A díszesen kiállított vállalat körülbelül 30 füzetben jelenik meg, s füzetenkint 40 kr.-ért kapható.

Megjelentek: 1. Emlékbeszéd, melyet a nemzet nagy halottja: Kossuth Lajos temetése napján, 1894. április 1-én a somogy-kiliti-i ref. templomban tartott gyász-ünnepélyen elmondott Halasi Gózon Gyula, ev. ref. lelkész s egyházmegyei tanácsbíró. Ára 10 kr. A tiszta jövedelem a Kossuth-szobor javára adatik. — 2. A jövő egyháza. Irta Görömbey Péter nagykállói ev. ref. lelkész. Külön lenyomat a „Sárospataki Lapok“-ból. Ára 20 kr. A tiszta jövedelem a sárospataki theol. tanári nyugintézet javára fordítatik. Tartalom: Visszapillantás a multba. A lelkész legelső teendői. A lelkész a konfirmáczió, az ismétlő-, vasárnap- stb. iskolában. A felnöttek megtartásának eszközei. A belmissió szerves működése. Az egyháztársadalmi tevékenység útjai, eszközei. A lelkészképzés reformja. A lelkészi fizetés kérdéséhez. Mind az író megszívlelésre méltó fejtegetései, mind a külön lenyomat közrebocsátásának célja, megérdemlik a közfigyelmet. — 3. Ima és gyászbeszéd. Kossuth Lajos gyásztiszteletére tartották Kovács Lajos és Filó Lajos nagykőrösi ref. lelkészek, 1894-dik év márczius 28-án, a nagykőrösi ref. templomban. Kiadták Tóth József és ifj. Takács Béla nagykőrösi lapszerkesztők, a szerzők beleegyezésével, az itt helyben felállítandó vagy pedig az országos Kossuth-szobor javára. — 4. Imák és emlékbeszéd (Kossuth Lajos gyász-emlékünnepélyén). Irta és elmondta Ref.-Kovács házán, 1894. április 8-án Nagy Károly ev. ref. lelkész. (Minden jog fentartva.) Ára 15 kr. A tiszta jövedelem az egyház által kezelerdő „Kossuth“-alapra fordítatik. — 5. A mi otthonunk könyvesháza. Téli olvasmányok ev. prot. népünk számára. 6-ik szám. Az illavai hitvalló. Irta Krupec István. Megjelenik a „Luthertársaság“ támogatásával. „A mi

otthonunk“ ev. prot. társadalmi és családi hetilap kiadása. Pozsony, Temető-utca 3. Ára 4 kr. — 6. Theologiai ismeretek tára. Hazai és külföldi források, főleg a Holtzmann-Zöpffel-féle Lexikon für Theologie und Kirchenwesen II-dik kiadása alapján, dr. Antal Géza pápai főgymn. tanár, Rácz Kálmán theol. licentiat, Révész Kálmán kassai lelkész, volt theol. tanár és dr. Tüdös István theol. m. tanár közreműködésével szerkesztette Zoványi Jenő theol. m. tanár, tiszta-földvári lelkész. IV. füzet. Előfizetés a teljes műre (14—15 füzet) 6 frt. Egyes. füzetek ára 50 kr. — 7. *A heves-nagykunsági ev. ref. egyházmegyei tanító-egylet* 1893. évi aug. 16-án Törökszentmiklóson tartott közgyűlésének jegyzőkönyve, mely a nevezett egylet céltudatos, buzgó tevékenységéről tanuskodik. Értékes közlemény a 10. jkvi szám kapcsán lenyomatott tanulmány, melyet Farkas Imre mezőturi tanító irt és olvasott fel. Címe: „A magyar néprajz a nemzeti nevelés szolgálatában.“ A közgyűlés e felolvasást az egylet költségén ezer példányban kinyomatattatni határozta, egyszerszint a szerzőt egyhangulag az egylet jegyzőjévé választotta. A jövő évi közgyűlés Mezőturon tartatik. Az elnöki tisztet a sok érdemű Kecskeméthy László ismert kézikönyv író, mezőturi tanító teljesíti.

KÜLÖNFÉLEK.

— **Pünkösti ajándék a debreczeni egyetemre.** *Özvegy Hegyi Mihályné* úrnő, ev. ref. egyházunk eme keresztyéni érzelmű, magas gondolkodású, áldozatkész buzgó tagja, lángoló honszerelemtől s vallása és annak intézményei iránt táplált szent lelkesedéstől áthatva, eddig tett nagy alapítványait újabban a legtiszteletreméltóbb módon gyarapította, midőn debreczeni főiskolánk egyetemmé fejlesztése céljára *huszezer forintot* hagyományozott *tanszéki alapítvány* gyanánt. Ez a tény, az alapító úrnő fenkölt lelkületének, eszményi gondolkodásának és erős hitének fensleges tanubizonyossága, de egyszerszint buzdító, serkentő példa is arra, hogy az örökigaz elvek és eszmék diadalra jutását csak akkor várhatjuk, ha a dicső eldődök nyomdokain haladva, imádkozunk, dolgozunk, munkálkodunk, áldozunk a haza és emberiség javára s Isten dicsőségére! Jól ismerjük az alapító derék úrnő nemes, tiszta egyszerűségét, önzetlenségét, áldott jó lelkét; tudjuk azt is, hogy ő, a ki 1888-ban, *a debreczeni ev. ref. felsőbb leányiskola részére*, az elszegényedett művelt protestáns családok leánygyermekének nevelése céljából *tizezer forintot*, majd ismét az országos *ev. ref. közalap* javára másik *tizezer forintot* adományozott, mindezen tetteivel nem kereste és ma sem igényli a közönség tüntető elismerését, sőt kerüli a köznapi zajt és kedveli a lelki csendességet. Mindamelllett nem fojthatjuk el a hódolat és hála kifejezését ő iránta, a ki annyi siralom könyveinek elosztatásán buzgólkodik s gyöngéd

kezeivel erősíti, szilárdítja, emeli ősi kollégiumunk épületét. Ime, midőn azt gondolnók, hogy gyöngék vagyunk — erősek vagyunk! Közöljük t. olvasóinkkal a közjegyzőileg hitelesített és dr. Medve Kálmán ügyvéd, egyházi gondnok, meg Balogh Ferencz theol. akad. professor előttemzésével ellátott és a püspöki hivatalhoz betérjesztett alapító levelet is, melynek szövege a következő:

„Alapító levél.

A debreczeni ev. református Collegiumnak egyetemmé fejlesztésére hagyományozok Istentől nyert földi vagyonomból örök alapítványul egy *tanszék alapjára 20,000*, azaz *huszezer forintot*, mely tőke halálom után lesz kifizetendő nevezett főiskola pénztárának. Ez alapítvány viselje férjem s a magam nevét s növesztessék a kezelő pénztár által mindaddig, míg a tőke egy helyi egyetemi tanszék tisztességes fedezésére képes leend.

A történeti fejlődés mutatja, hogy e nagy multtal bíró főiskolában a haladás követelményei szerint fokozatosan emelkedett a tanszékek száma, e végre kívánok én is jelen alapítványommal szolgálni s jövőbeli még nagyobb erősödésén munkálni; ennél fogva akaratom az, hogy e tanszéki alap, mihelyt a kellő összegre megnő, a Collegium kormányzósága által azon fakultás erősítésére használtassék, a melyeknek kiegészítése azon idő szerint a legsürgősebb vagy legkívánatosabb leend. Kelt Debreczenben, 1894. év május hó.

Bizonyára, a hová csak eljut e nemes tett híre, ott mindenütt mindenek áldó tisztelettel gondolnak özvegy Hegyi Mihályné úrnőre, ki dús élte kincsét milliókra áldozá, Isten dicsőségére szentelvé. Ily áldozatokban gyönyörködik az Ur!

— **Vay Miklós báró temetéséről.** Borsodmegyének egyik kis községe, a Miskolczhoz egy rövid órára eső Felső-Zsolcza szomorú ünnepélynek volt színhelye e hó 16-án szerdán, a délutáni órákban. Ekkor kísértük sírboltjába Vay Miklós báró holttestét, a nagy érdemű férfit, kit protestáns egyházunk eléggé meg nem sirathat. A mint az intézkedésekből kivehető volt, a bárói család a legnagyobb csendben és egyszerűségben akarta utolsó helyére elhelyezni a nagy halottat; de ez, természetesen, meg nem akadályozhatta a hálás közönséget abban, hogy feltűnő nagy számmal meg ne jelenjen annak gyászszertartásán, a ki háromnegyed százados áldásos tevékenységével egy nagyobb családnak: a polg. és egyházi társadalomnak elsőrangú tagjává avatta fel magát. A jelen voltak mintegy szent kötelességüket vélték leróni a temetésen megjelenéssel. — A családi sírbolt felett álló egyszerű kis épület ajtai déli 1 órakor nyitak meg a háromszáz főre tehető közönség előtt, melynek talán fele nyert benne helyet. A terem közepén koszorúkkal elhalmozva feküdt a koporsó, mely örökre elzárta tőlünk a nagy halott nemes vonásait. A fehérre meszelt falakon a család tagjainak, a testületeknek, a tisztelőknek koszorúú csüngtek, k. b. ötven, közbe-közbe a bárói czimerrel, melynek ez a pár sora, hogy „b. Vay Miklós született 1802. ápr. 29., meghalt 1894. május 14-én“, egy hosszú munkás élet pályafutását jelzé előttünk. A családtagok teljes gyászban jelentek meg, a közönség nagy része feketében, a lelkészek palásttal, meghatva mindnyájan. A „Te benned biztunk eleitől fogva“ könnyekre indító énekünk két versének eléneklése után, mely a kívül álló közönségével a legszebb harmoniába

olvadt össze, a tiszáninneri ev. ref. egyházkerület nagy-érdemű püspöke: Kun Bertalan állott a koporsóhoz s mély meghatottsággal mondá el gyönyörű imáját, melyet elhunyt elnöktársa „a mi Nestorunk“ halála felett érzett igaz fájdalma kétszeresen megindítóvá tett. Az ősz püspök imája után a f.-zsolczi lelkész Vatai István mondá el jól kidolgozott halotti beszédét, melyben a megboldogultnak érdemekben gazdag életét, tömör vonásokban újítá meg emlékezetünkben. Majd Mitrovics Gyula s.-pataki főisk. lelk. s theol. tanár bucsúzott el az alma mater nevében, melynek egyik hatalmas oszlopa dőlt ki a megboldogultban. A hatalmas tölgy kidőlését — úgy mond — azok érzik legjobban, a kik annak jötevő árnyékában nyugodtan élhettek és munkálkodhattak. Mondjuk mi is a szónokkal, hogy a mi tiszteletünk és szeretetünk a nagy halott emléke iránt soha sem muli el, örökké fog az tartani, nem úgy mint sokszor a hatalmasok kegye és jóindulata. — A búcsúszavak elhangzása után oszolni kezdett a közönség, köztük Csáky Albin gr. és Lukács Béla miniszterek, Kiss Áron tiszántúli ev. ref. püspök, Zelenka Pál ágost. hitv. püspök, Károlyi Tibor gr. vezetése alatt a főrendiház küldöttsége, a fővárosból jött notabilitások, Borsod, Abauj-Torna s a többi megyék, Miskolcz város stb. képviselői, Fejes István s a sárospataki tanárok stb. A mint a koporsó a szabadba ért . . . egy pár lépés még, a kripta ajtaja megnyílik s az áldott hamvak örökre eltűnnek szemünk elől. Nem maradt szem könnyezetlenül! — A papság egy része a vendégszerető helybeli lelkész házában gyűlt össze a temetés után s pihente ki a forró nap fátalmait, Kun Bertalan püspök úr még oly kegyes volt, hogy Kiss Áron püspök úr kérésére őt, meg e sorok íróját, mint a debreczeni főiskola ez évi akadémiai igazgatóját a bárói családnak bemutatta, mely alkalommal püspök úr a tiszántúli egyházkerület, — én meg a debreczeni főiskola összes tanárai nevében — tolmácsoltuk a család seniora előtt a veszteség felett érzett fájdalommat és mély részvétünket. — Kérjük Istent az imádkozó püspökkel, hogy áldja meg egyházunkat a megboldogult nagy halott nyomába lépő utódokkal, a kikre majdan hasonló kegyelettel tekintsenek, mint a minővel tekintünk mi báró Vay Miklósról. Kinek emlékezete legyen áldott mi közöttünk!

— **Tanárválasztás, megerősítés, állandósítás, fizetésemelés, iskolafelavatás.** A kis-újszállási ev. ref. főgymnasium fentartó testülete 4 rendes és 1 helyettes tanszékre hirdetett pályázatot, melynek határideje f. hó 15-én járt le. Jelentkezett összesen 6 pályázó, még pedig 3 a mennyiségtan-természettani, 2 a földrajz-természettanra és 1 a német-magyar nyelvű tanszékre. Ezek közül az egyháztanács f. hó 17-én tartott üléséből a miniszteriumhoz kinevezés végett első helyen felterjesztette Bodnár Lajos 1 év óta ott működő tanárt a földrajz-természettanra és Kiss Tamás sümegi reáliskolai okleveles tanárt a mennyiségtan-természettani tanszékre. Strop Józsefet oklevele megszerzéséig a német-magyar nyelvű tanszéken ideiglenesen alkalmazza a fentartó testület. Két tanszékre, u. m. az ó-classica-philológiára és a magyar-német nyelvre pályázó nem akadván, az újra kihirdetett. Valamint a melléktanári (vallás, zene, torna) állások is. Hat tanárt — sikeres működésük elismerése mellett — a fentartó testület állandósított. A rajztanár fizetését pedig 1000 forintról 1200 forintra emelte fel. A bevégezése felé teljes erővel haladó impozáns, új főgymnasiumot az egyház és város ez évi szeptember első napjaiban nagy ünnepélylyel készül felavatni. Jelen lesz az egész heves-nagykunsági egyházmegye, mely ugyanakkor tartja ott őszi közgyűlését. A szép ünne-

pély előkészítésén a tanárikar és igazgatótanács együttesen buzgólkodik.

— **Baráti emlék.** Az ev. ref. lelkészek nesztora, az erdélyi ref. egyház lelkészeinek díszjele, általánosan elismert remek szónoka elhunyt hosszas szenvedés után. E jeles férfiú Nagyalambfalvi Fábian Dániel, kinek, mint régi barátomnak, börtön-szenvedéseim részesének életrajzát rövid keretben közlöm. A „Mi Otthonunk“ 18-ik számában egy cikk jelent meg tőlem élő fogolytársaimról, azok számában, mint élő említve van Fábian Dániel barátom, ugyanazon nap délutánján a hozám küldött távirat már halálát tudatja velünk. Egygyel ismét kevesebb barátim, fogolytársaim, jeles tudományos lelkészeink száma. Fábian Dániel született 1810 július 8. Gyulafehérváron. Szülei Nagyalambfalvi Fábian András országos ügyvéd és Vásárhelyi Anna voltak. Tanulását kezdte a helybeli iskolában, bevégezte a nagyenyedi Bethlen ref. kollégiumban 1832. a mikor letévén a papi vizsgát a kézdivásárhelyi rektorságra lépett. 1834-ben a nagyenyedi második lelkészi állomásra hivatott meg, itt munkált 1842-ig, a mikor a székelyudvarhelyi főtanoda hittanári székére választott, 1844-ben pedig a kézdivásárhelyi egyház választotta lelkészévé. 1848-ban országos képviselővé választott. A világosi gyász eset után az üldözést bukaresti menekülésével kerülte ki, hazatérve elfogatott két évi letartóztatás után halálra ítéltetett, mely ítélet kegyelem útján 6 évi várfog-ágra változtatott. A Józsefvári börtön foglya velem együtt, amnesztia útján szabadult ki 1856-ban. Kiszabadulása után 1857-ben a Szilágy-Csehi egyház választotta lelkészévé, itt élt és munkált folyó év május 6-ig, amikor hosszas szenvedés után végelgyengülésben elhunyt élete 84-dik házasságának 35-ik, lelkészségének 59-ik évében. A protestáns irodalom terén maradandó emléket hagyott maga után, mit bizonyítanak megjelent egyházi munkái, ilyenek: 1. Ünnepi közönséges, vasárnapi és alkalmi imák egyházi használatra, Kolozsvár 1869. 2. Népszerű egyházi beszédek egy egész évre, Budapest 1876. — II. kötet halotti beszédek, I-ső kötet, Budapest 1876. — III. kötet Budapest 1878. 4. Falusi egyházi beszédek egy év folyamán és különféle ünnepélyes alkalmakkor tartott beszédei. Általánosan elhírhedt szónok lévén, nagy úri családok halottjai felett mint meghívott szónok tartott halotti beszédeket. Fogsága szomorú körülményei között nehéz idejét szellemi foglalkozással rövidítette, enyhítette, fogolytársainak igen tisztelt tagja, egyéne volt. Velem levelezett, de már néhány év óta dajkáló leánya által iratta hozzám baráti leveleit — melyek közt utolsó volt a januári. — Nemeslelkű barátom! sok szenvedéseid után most már pihensz, fájdalmaid elmultak. Baráti emlékem reád, míg lelkem dicsőült lelkeddel nem találkozok, veled fog lenni. — Gyász ravatalodat nem láthatám, nem látom a sirt, melynek göröngyei koporsódat hantolják, de kesergő bucsú áldó szavam itt hangzik el naponként bús hajlékomban: Sok gyötrő szenvedéseid után legyen nyugodt és zavartalan síri alvásod földanyánk csendes kebelében, minden tavasszal virágok nyiljanak és illatozzanak sírod röghantjain. Temetése f. hó 8-án volt délután 4 órakor. Mély fájdalommal gyászolják hű neje Kőrösi Csoma Juliánna, 9 jeles gyermekei fiak és leányok, ezek közt Ida leánya kiválól, ügyvéd Bartha Lajosné hosszas szenvedésében dajkálója, hozzám küldött leveleinek lelkes írója. Keszi Hajdú Lajos.

— **Pályázat ref. gymnasiumi vallástani kézikönyvekre.** I. A tiszántúli ref. egyházkerület által 1892. évben *Bibliáismertetés* tárgyú algynasiumi kézikönyvre hirdetett pályázat eredménytelen lévén, a nevezett egyh-

kerület határozatából a pályázat újból kihirdetetik s a kérdéses mű megírására az illetékes szerzők ezennel ismét felkéretnek a következő feltételek mellett. A kérdéses mű az I. és II. osztályok tanulóinak használatára készítendő. Az I. osztálynál feladat: az ó-szövetségi könyveknek ismertetése a legszükségesebb bibliai régiségtani, földrajzi ismeretekkel összekötve. (A kézikönyvön kívül a szebb zsoltárok szövegének és dallamának betanítása.) Itt a tananyag következő részei tárgyalandók: *Bevezetésül* a biblia név eredete és jellemzése, a biblia két főrésze, a szentírók, a kanonikus és apokryphus könyvek, az ó-szövetségi könyvek sorrendje és száma, tartalom szerinti felosztás. I. *Szakasz. Történelmi könyvek.* Mózes élete, első könyve, második könyve, harmadik könyve, negyedik könyve, ötödik könyve, József könyve, a Birák könyve, Ruth asszony könyve, Sámuel két könyve, Királyok két könyve, Krónikák két könyve, Esdrás könyve, Nehemiás könyve, Eszter könyve. II. *Szakasz. Tanító vagy költészeti könyvek.* Jób könyve, Zsoltárok könyve, Példabeszédek könyve, Prédikatori könyv, Énekek éneke. III. *Szakasz. Próféta vagy jövendölési könyvek.* Próféta, a próféta könyvek felosztása, Ézsaiás és könyve, Jeremiás és könyve, Jeremiás siralmi, Ezékiel és könyve, Dániel és könyve, a 12 kis próféta és könyveik. IV. *Szakasz. Régiségtan és földrajz.* A zsidók istentisztelete és az ünnepek, a szentsátor és a jeruzsálemi templom, áldozatok, zsinagógák, Kanaán földje és régi lakói, Kanaán földjének felosztása József által, a szomszéd népek. *Függelék.* A zsidó nép történetének vázlata az ország kétfelé válásától I. Heródesig. A biblia olvasásakor, úgyszintén tanítás közben előforduló helynevek térképi ismertetése. — A II. osztálynál feladat: az új-szövetség ismertetése, a legszükségesebb régiségtani és földrajzi ismeretekkel összekötve. Főszó helyezendő a Megváltó élettörténetének és példabeszédeinek az evangéliumok alapján való megismertetésére. (A kézikönyvön kívüli alkalmilag megtanulandók a szebb és kiválóbb egyházi énekek, különösen az ünnepi dicsőretek szövegei és dallamai.) Itt a tananyag következő részei tárgyalassanak: *Bevezetésül:* az új-szövetség tartalma, a könyvek sorrendje és száma, tartalom szerinti felosztás. I. *Szakasz. Történelmi könyvek.* Evangélium, evangyelisták, Máté és evangyélioma, Márk és evangyélioma, Lukács és evangyélioma, János és evangyélioma, Jézus élete, Jézus példabeszédei, az apostolok cselekedeteiről írott könyv. II. *Szakasz. Tanító könyvek.* Az apostoli iratok keletkezése, Pál apostol, a rómaiakhoz küldött levél, a korinthusiakhoz küldött két levél, Galatákhöz írott levél, ephesusiakhoz írott levél, filippibeliekhez írt levél, kolossébeliekhez írt levél, thessalónikabeliekhez írt két levél, Timotheus és a hozzá írt két levél, Titus és a hozzá írt levél, Filemonhoz írt levél, zsidókhöz írt levél, Jakab apostol és a közönséges levelek, Péter apostol és két közönséges levele, János apostol 3 közönséges levele, Judás apostol közönséges levele. III. *Szakasz. Jövendölési könyv.* Jánosnak mennyei jelenésekről való könyve. IV. *Szakasz. Újszövetségi régiségtan és Palestina földrajza,* a kézi térkép megjelölésével, mely a műhöz mellékeltenék. A munka terjedelme osztályonként 1 $\frac{1}{2}$, — 2 ív garmondbetűkkel, közép nagyságú íven. Egyszersmind a nevezett egyh. ker. a következő vallástani gymnasiumi kézikönyvekre is pályázatot hirdet. II. A VI. gymnasiumi osztály tanulóinak használatára készítendő egy *Symbolika* című kézikönyv, melynek tárgya a symbolikus könyvek ismertetése, főleg a reformált egyház symbolikus könyvei s azok alapján a ref. egyház hitrendszere. Itt a tananyag következő részei tárgya-

landók: 1. A symbolika fogalma és szükséges volta. 2. A ker. egyház három fő symboluma. I-ső Rész. 3. A római katolikus egyház symbolumai. 4. A római kath. egyház symbolikus hittana. 5. A római katolikus egyházban keletkezett kisebb felekezetek. II. Rész. 6. A görög keleti egyház symbolumai. 7. A görög keleti egyház hittana. 8. A görög keleti orthodox egyháztól elszakadt felekezetek. 9. A görög egyesültek vagy unitusok. III. Rész. 10. Az ágostai hitvallásu egyház symbolumai. 11. Az ev. ref. egyház symbolumai. 12. Azon tanok, a melyekben az ág. hitv. ev. egyház az ev. ref. egyháztól különbözik. 13. A helvéthitvallástétel tartalma. IV. Rész. A protestáns egyházban keletkezett kisebb felekezetek. A kézikönyv terjedelme 3—3 $\frac{1}{2}$ nyomtatott ívben van megállapítva. III. A VII. gymn. osztály tanulóinak használatára készítendő egy összehasonlító vallástan, vagy *Vallástörténet*, melyben a tananyag következő részei tárgyalandók: 1. A vallástörténet fogalma. 2. A vallás előállásának oka. 3. A vallás külső nyilvánulása. 4. A vallások osztályozása. I. Rész. *A természeti vallások.* 5. Az emberiség ősi vallása. 6. Az ausztraliaiak vallása. 7. Polinesiaiak vallása. 8. A samánizmus. 9. A fetiszizmus. 10. Indiánok vallása. 11. Mexico és Peru ősi lakóinak vallása. 12. A sinaiak vallása. 13. Finnek és magyarok ősi vallása. 14. Az árja nyelvcsalád ősi vallása. 15. A brahmanizmus. 16. A buddhizmus. 17. Zoroaster vallása. 18. Kelták ősi vallása. 19. Germánok ősi vallása. 20. Szlávok ősi vallása. 21. Görögök ősi vallása. 22. Egyiptomiak vallása. 23. Rómaiak vallása. 24. Babyloniak és assyrok vallása. 25. Phoeniciaiak vallása. II. Rész. *Kijelentett vallások.* 26. Zsidók vallása. 27. A keresztyén vallás. *Függelék.* Mahomed vallása. A kézikönyv 4—4 $\frac{1}{2}$ nyomtatott ív terjedelemmel bírhat. IV. A VIII. gymn. osztály tanulóinak használatára készítendő: *Magyar protestáns egyháztörténelem*, tekintettel a protestáns egyházi fejlődésre. Ebben az anyagnak következő részei tárgyalandók. *Bevezetés.* 1. A reformatio útjának egyengetése hazánkban. 2. A magyar protestáns egyház történelmének felosztása. *Első korszak. A reformatio elterjedése, megszilárdulása és telőpontra jutása.* 3. A reformatio behozatala, annak terjesztői, pártfogói hazánkban a mohácsi vész előtt. 4. A reformatio elnyomására tett intézkedések a mohácsi vész előtt. 5. A mohácsi vész hatása. 6. A reformatio terjesztői a mohácsi vész után. 7. A reformatio pártfogói a mohácsi vész után. 8. A reformatio küzdelme s hódítása a mohácsi vész után I. Ferdinánd haláláig. 9. A protestantizmus külállapota Miksa uralkodása alatt 1564—1576. 10. A reformatio híveinek lutheranus és kálvinista egyházakká való alakulása. 11. Az unitárius egyház keletkezése. 12. A protestáns egyház külállapota Rudolf alatt Bocskai felkeléséig 1576—1604. 13. Bocskai István felkelése, a bécsi béke, az 1608-iki országgyűlés. 14. A reformatio híveinek társasági szervezkedése, templomok, lelkészek, iskolák. 15. Esperesek és superintendensek választása. Egyházkerületek. 16. Nevezetesebb zsinatok 1608-ig. 17. Bibliafordítások, hitvallások, káték, szertartásos és énekes könyvek s nyomdák. 18. A protestáns egyház állapota II. Mátyás uralkodása alatt 1608—1619. *Második korszak. Az elnyomás kora.* 19. A prot. egyház külállapota II. Ferdinánd alatt. 20. A protestánsok állapota III. Ferdinánd alatt. 21. A prot. egyház állapota I. Lipót első éveiben. 22. A magyar protestáns egyház keserves évtizede. 23. A soproni és pozsonyi országgyűlések. 24. A protestánsok állapota Lipót uralkodásának utolsó másfél évtizedében. Explanatio Leopoldina. 25. A kurucz háború hatása a protestáns egyházra s I. József uralkodása.

26. A magyar prot. egyház beléletében előfordult főbb mozzanatok a második korszakban. 27. Kitünő magyar protestáns hittudósok a 17-ik században. 28. A prot. egyház állapota III. Károly uralkodása alatt. 29. Mária Theresia uralkodása. *Harmadik korszak. Az üdülés kora.* 30. II. József uralkodása, a türelmi rendelet s iskolaügyi reformok. 31. A protestáns irodalom s egyházkormányzat körébeni főbb mozzanatok a harmadik korszak alatt. 32. II. Lipót. Az 1790°/₁; 26. törvényezikk. Budai zsinat, Sinay-per. 33. A protestáns egyház állapota I. Ferencz uralkodása kezdetétől, vagyis 1792—1825-ig. 34. I. Ferencz uralkodásának utolsó évtizede. 35. V. Ferdinánd uralkodása. A vegyes házassági ügy, az 184³/₄. és 184⁷/₈-iki vallásügyi törvényezikkek. 36. A protestáns egyház beléletében előfordult főbb mozzanatok V. Ferdinánd uralkodása alatt. 37. A protestáns egyház az önkényuralom alatt 1849—60. Patens ügy. 38. A protestáns egyház 1860-tól az újabb időkig. 39. Unio kísérlete a két protestáns felekezet közt. Az ev. ref. egyházi törvények rövid ismertetése. Egyházalkotmány, egyházi törvénykezés. E kézikönyv terjedelme 5—5½ nyomtatott ívben megállapítva. A kézikönyvek kidolgozásánál szem előtt tartandó egyebek közt az, hogy a vallás-tanítás célja a növendékekkel a vallásra, egyházra és annak intézményeire vonatkozó ismereteket közölni s bennök a vallásos érzelmet egyházunk hitelve szerint a szentírás, mint Isten ígéje alapján éleszteni és ápolni, hogy szívökben a vallás és egyház iránti hű szeretet állandóan meghonosuljon s erkölcsiségök, lelkiületek s általában egész jellemök reform. vallásunk értelme szerint idomuljon. A pályadíj — mindenik munkánál nyomtatott ívenként 50, azaz ötven forint — csupán általános becsü munkának adatik ki az első kiadásért, később következhető kiadásnál újabb egyezkedésnek lesz helye. Az idegen kézzel, tisztán és olvashatóan lemásolt s a szerző nevét rejtő jelíges levéllel ellátott művek az 1895. év május 1-re a tiszántúli reform. püspöki hivatalhoz Debreczenbe küldendők. Csupán református szerzők pályázhatnak. Hódmező-Vásárhelyen, 1894. május 9. *Szeremlei Sámuel*, a tiszántúli ref. egyházkerületi középiskolai felügyelő-tanács elnöke.

— **A debreczeni egyetemre** újabban adakoztak a monostor-pályii ev. ref. egyház gyűjtőívén a következők: Paksy Albert 20, Kun László 10, Katona János 10, Hajdu István 4, Kiss Gábor 10, Monostor-Pályi község 100, Fohn Mihály 4, Kiss Ferencz 2, Pályi János 2, Fohn Benő 2, Fleischer testv. 20, özv. Thuolt Istvánné 4, a monostor-pályii ev. ref. iskolás-gyermekek pénztára 10, egyesek 2 koronát. Összesen 200 korona. — K. Szabó József alsó-vedres-ábrányi ev. ref. lelkész 16 koronát küldött, mint az egyházközségében e célra eszközölt gyűjtés eredményét.

— **Felhívás 20 évi találkozásra.** Bizodalommal felhívom, illetve felkérem azon osztálytársakat, a kik Debreczenben 1874-ben végezték a theológiát s még életben vannak, úgyszintén azokat is, a kiket s folyó hóban való találkozásra kellett volna felkérnem, de az ünnepek miatt ezt jónak nem láttam, hogy folyó évi június 10-én Debreczenben délelőtti 8 órakor a főiskolai háznagyhi hivatal helyiségében, 20 évi távollét utáni találkozásra, lehetőleg családjaikkal együtt, megjelenni sziveskedjenek. Ezúttal arra is kérem a találkozásra felhívott barátaimat, hogy az egymással levelezésben állók értesítsék egymást ezen felhívásról; engemet pedig tudassanak a jelzett találkozásra való megjelenésük szándéka avagy a megjelenés akadályáról. Baráti üdvözlő szeretettel, Vésztó (Békésmegye), 1894. május 10. Kun Béla s. k., ev. ref. lelkész.

TARTALOMJEGYZÉK: Báró Vay Miklós. Bacsoni Lajos. — Báró Vay Miklós élete. — Tárca: Kétszázados emléklevelek. Gergely Károly. — Az egyetemes lelkeszi gyámintézet. M. F. — Tanügy: A görögnyelv és a recompensatio. S. Szabó József. — Irodalom. — Különfélék. — Hirdetések.

Felelős szerkesztők és laptulajdonosok:

Dr. ERDŐS JÓZSEF és Dr. BACSONI LAJOS.

Pályázati hirdetés.

A *szatmárnémeti* ev. ref. egyház elemi iskolája I—II. leányosztályu rendes tanszekére pályázatot hirdet. Évi javadalmazás: a városi pénztárból havonkénti előleges részletekben 500 forint és 100 frt lakbér; 27²/₃ köbméter kemény hasábos tűzifa, a város által beszállítva, melyből a tanterem is fűtendő lévén, a személyi használatra fordítandó mintegy husz köbméter értéke 60 frt.

Pályázhatnak okleveles tanítók és tanítónők.

Az állomás szeptember 1-ső napján elfogalando.

A megválasztandó tanító kötelessége: a nevezett osztályok tanterv szerinti tanítása; ha állomását elhagyni szándékozik, köteles azt eltávozása előtt három hónappal az egyháztanácsnak bejelenteni.

A kellően felszerelt kérvények f. évi június 30. napjáig alulirothoz küldendők.

Szatmárnémeti, 1894. május 6.

Fésős András,

1—3

ev. ref. lelkész, s iskolaszéki elnök.

Pályázat

a *nagyvárad*i ev. ref. egyház egyik orgonista-kántori állására.

Javadalma:

1. Készpénzben évi 300 frt.
2. Szabad lakás.
3. Hat öl (48 □ méter) kemény tüzi cserfa.
4. Stola az egyházkerület által megszabott díjak szerint, felváltva a másik orgonista-kántorral.

Teendői: Az egyházi törvények és szabályokban megállapított templomi és temetési istentiszteleteken való szolgálattételen kívül a fiú és leányiskolák növendékeinek énektanítása az iskolaszék által meghatározott órákon; s az egyházi énekkar betanítása és vezetése.

Ez állomás 1895. január elsőjén lesz elfogalando.

Pályázók kérvényeiket f. évi július 1-ig alólirtohoz küldjék be. A próbaéneklés és orgonázás ideje később fog a pályázottaknak tudomására hozatni.

Nagyvárad-Olaszi, 1894. május 17.

Csák Máté,

ev. ref. elnöklelkész.